ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК

15 ДИНАРА 1952

ИЗЛАЗИ СУБОТОМ

Година XVII — Број 169 — Субота, 26 март 1955

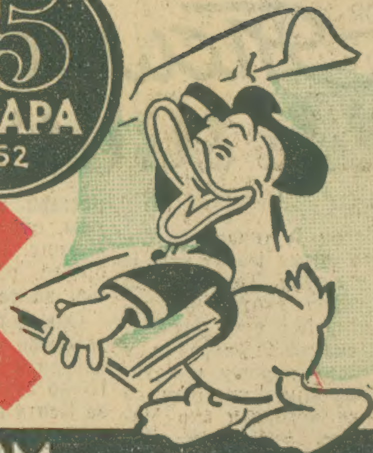

Мики и Шиља као истраживачи

24

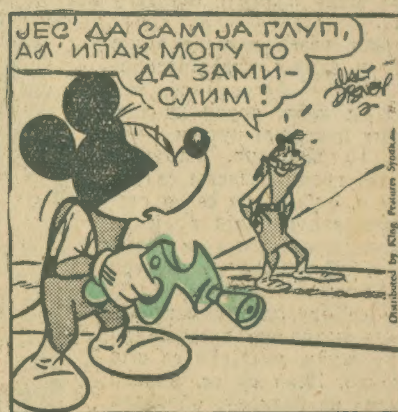

П. ЛОР

Тамо где је време стало...

(6)

Но, Масон је трчао све брже, право према језеру које је лежало у мраку. Трчао је као да га је гонила стотина ђавола.

Кент, који је у први мах стајао као скамењен, нађе се у једном скоку напољу и потрча за Масоном, питајући се шта ће се догодити ако Масон не стане.

Одговор на своје неизречено питање добио је пре но што је очекивао. Наједном, све светиљке у Футури погасише се, као да је извор из кога су добијале електричну струју нагло пресахнуо. Одмах затим с највише куполе централне зграде сину нешто као муња. Светла, заслепљујућа змија прелете преко трга и ниско поткресаног травњака, право на Масона. У њеној плавичастој светлости средишна зграда, дрвеће и околни павиљони изгледаху некако аветињски. Ужаснут, Кент се приби уз једну палму и остаде у мраку.

Најзад, глава ватрене змије удари у земљу крај Масонових ногу и бегунац се, као лутка од крпа, сручи на тле, преврте неколико пута и — умири. Истовремено, заглушна тутњава грома разлеже се долином и, одбијајући се од стеновитих зидова који су је окруживали, откотрља се према излазу. Светиљке у Футури опет се упалише.

Све се одиграло у магновењу. Из павиљона стадоше да излећу људи, питајући се шта се збило. Неки су се, видећи Далмеца на балкону, обраћали старом научнику за одговор. Но, он се није ни осртао на забуну на тргу и на њихова питања. Лагано се окренуо и вратио у своју радну собу. Кенту, који се и даље држао сенке дрвета, учинило се да су старчева рамена некако уморно и погружено опуштена.

Неколико људи трчало је преко травњака према месту где је Масон пао и Кент, користећи се узбуном и метежом, опрезно крете своме павиљону. Пошто се умио и обријао, пође у салу за играње, да се нађе с Дороти.

Она је седела у једном углу, дирљиво тужна и ћутљива. Поздравила га је само погледом. Њено ћутање претстављало је за Кента велику тешкоћу; није знао како да је наведе на разговор о плановима и месту где их Далмец крије. Најзад, одлучио је да јој о томе за тај дан ништа не помиње. Присуство Масона у Футури могло је, кад би почео разговор о плановима, да изазове сумњу и у њега. А њега су, бар досад, сматрали за драгог посетиоца, достојног поверења, и

због тога он ничим не сме одати промену која се за последња два часа догодила у њему. Но, мучило га је то што нико није ни помињао Масона и догађај који се недавно збио. Не могавши дуже да издржи у тој неизвесности, он за време једне игре запита Дороти:

— Каква је то узбуна била малочас и откуда она муња усред ведре ноћи?

Дороти погледа некуд у страну.

— Неко... неко ко не припада нама овде, тако се бар надам, учинио је грешку, — одговори она тужно.

— Али, та муња? — испитивао је даље Кент. — Је ли она била уперена на некога?

— Не! То ступа у дејство аутоматски. Видиш, чим неко покуша да пређе преко забрањеног појаса, који се налази уз сам травњак, он самим тим ставља у покрет уређај који одашиље сноп електричне енергије сличан муњи. Сви ми из Футуре знамо за забрањени појас и за тај уређај. Због тога и мислимо да је то морао бити неко из спољашњег света који је на неки начин доспео у долину. Још се не зна ко је тај уљез, али кад буду нашли његово тело дознаћемо истину.

Било је, очигледно, сувише опасно даље се распитивати о незнанцу, а поготову о плановима доктора Далмеца. Кент је ово морао да увиди, мада му то сазнање није било пријатно. Јер, до планова је морао доћи... И, док се с Дороти лагано окретао у ритму неког старинског валцера, смишљао је како да до њих дође. Најзад, његово дотле смркнуто лице мало се разведрило. Смислио је сигуран начин да их добије. Бар се њему тако чинило...

IV

Поноћ је већ увелико била превалила кад је Кент оставио Дороти пред вратима њеног павиљона. Она је од тог тренутка очекивала много, али он се од ње опростио најбрже што су му учтивост и обазривост допуштали, рекавши јој само „лаку ноћ", и одмах је пошао ка свом павиљону.

Био је нестрпљив и једва је чекао да приступи остварењу свог плана, који је био необично једноставан. Отићи ће до хангара у подножју брда, где је био склоњен његов авион, увући ће се некако унутра и укључиће радио. А тада, кад буде чуо последње извештаје са бојишта, отићи ће с тим вестима Далмецу и тражити од њега да одржи своје обећање и преда њему, Кенту, планове свог изума. Но, прво ће навратити у свој павиљон да би узео револвер. Ко зна? Може му затребати...

Стигавши до свог павиљона, он нестрпљиво отвори врата и крочи унутра. Једва чујно јечање које се дизало из мрака заустави га на прагу. Стајао је без даха и ослушкивао. Јечање је сад било нешто јаче. Потпуно аутоматски, Кентови прсти нађоше прекидач крај врата и соба се осветли.

Укоченим погледом зурио је он у човека на поду, осећајући како му се грло стеже од ужаса и сажаљења. Масонове ноге, почев од чланака па нагоре, биле су сасвим црне, а исто тако и доњи део трупа, на коме више није било одела.

(Наставиће се)

С маказама по свету

Док су Наполеонове трупе држале Холандију, дошло је у ову земљу много Француза, чиновника и разних пословних људи, који су овде лепо живели и добро зарађивали. Један од њих био је и Огист Едуард. Али, кад је 1813 године Наполеонова звезда почела да се гаси, и он и његови земљаци нашли су се у тешком положају. Холанђани су у сваком Французу, нарочито у придошлици, гледали непријатеља. Тако се и Огист Едуард нашао једног дана на улици, без средстава за живот.

Пошто се натраг, у отаџбину није могло, Едуард са својом женом одлази у Енглеску.

У то време било је у моди исецање силуета маказама. Едуард није много ценио ову вештину. Једном, у друштву, отворено се потсмевао силуетама једног таквог „уметника". „Покушајте да ви начините боље!" — добацио му је љутито један од присутних. На то је Едуард дохватио маказе и за трен ока, на опште запрепашћење, исекао веран профил увређеног човека. Тако је открио у себи нов таленат.

Пошто се неко време вежбао у исецању ликова, Едуард је дао оглас у коме је обавештавао публику да свако може за пет шилинга да добије своју силуету изванредне сличности. Ускоро је имао далеко више поруџбина него што је могао да уради. Зову га и из разних места у унутрашњости, да и тамо покаже своју уметност.

Пре но што би почео да исеца лик, Едуард је увек пресавијао хартију, тако да је добијао два примерка. Дупликате је задржавао за себе, лепио их у албуме и испод сваке слике бележио податке о ономе кога она претставља. За разлику од осталих уметника тога доба, он никад није бојио своје силуете, сматрајући да је код њих профил главно. Баш због тога Едуард и има толико успеха. Он не реже само главе, него и цело тело. На тај начин силуете постају стварније и живље. Он исеца читаве групе људи, у разним положајима и у кретању. Имао је необично оштро око. Неколико минута посматрања било му је довољно па да исече силуету која би у битним појединостима потпуно одговарала моделу.

Едуардова слава убрзо је прешла Атлантик. Он одлази у Америку, заједно са својим албумима. Тамо исеца портрете људи из свих друштвених слојева. Није било ниједне угледне личности која није желела да добије портрет рађен Едуардовим маказама.

После неколико година проведених у Новом свету, уметник одлучује да се врати у Енглеску и укрцава се на један теретни брод. Но, долази до бродолома. Он се спасава, али пропадају готово сва његова дела, плод дугогодишњег преданог рада.

Клонуо и утучен, Огист Едуард стиже у Енглеску. Више није хтео да исеца силуете. Последње дане проживео је у отаџбини, у једном малом месту недалеко од Калеа.

Палчић, али не из бајке

Сиротој Синтији Стратон, жени скромног дрводеље из америчког града Бриџпорта, никад није могло пасти на памет да ће једног дана добити сина који не личи на другу децу. Више од четири године она је готово свакодневно мерила тежину и висину свог малишана.

— Седам килограма и 560 грама! — узвикнула је у очајању, гледајући сина коме је тада било пет година. — Значи, више неће да расте.

Кад је малом Чарлију било пет месеци, нагло је престао да се развија. У петој години био је висок свега 62 сантиметра. Иначе, на њему није било ничег несразмерног, као што се у таквим случајевима обично догађа. Био је то леп, живахан патуљак.

Овај догађај поставио је читав низ проблема пред родитеље, чије су две старије кћери биле нормално развијене.

У кући се не смеју читати никакве бајке, нити приче о кепецима и џиновима! — рекао је отац. — Нећу да малишан осети да је другачији од осталих.

Мајка је са страхом чекала дан кад ће Чарли морати да пође у школу. Тамо ће наићи на потсмех и грубе шале својих вршњака и видеће да није као остала деца. Како ће он то поднети? Каква ли ће бити будућност јадног, малог патуљка?

Једног дана врата њиховог дома бучно су се отворила и мајка је у њима угледала свога мужа Шервуда, који јој је, сав узбуђен, рекао:

— Синтија, брзо обуци Чарлију ново одело! У граду се налази славни Барнум. Чуо је да се прича о нашем дечаку и жели да га види. Можда ће га узети за свој циркус.

Барнум, некадањи житељ Бриџпорта, привлачио је силну публику у свој „Амерички музеј" у Њујорку, у коме је приказивао разне реткости, почев од лажних пола риба — пола девојака до истинских џинова.

— Зар да ми сина показује као чудо! — цикнула је мајка.

— Али, за то ћемо добијати по три долара недељно! — одговорио је Шервуд.

За породицу сиромашног дрводеље, три долара недељно претстављали су право богатство.

Кад је Барнум стигао њиховој кући, од Чарлија није било ни трага ни гласа. Тражили су га на све стране, али он као да је био у земљу пропао. Уосталом, онако сићушном није му се било тешко сакрити. Најзад је мајка отворила орман у коме је држала посуђе и угледала свог јединца како се удобно сместио у чинији за супу, из које их је враголасто гледао.

— Сјајан дечак! — узвикнуо је Барнум угледавши малу живу лутку у оделу од зеленог велура. — Још нико на свету није видео нешто тако малецно!

— А ја никад нисам видео нешто тако велико, — одговорио је Чарли, дижући своју плавокосу главицу према огромном човеку који је стајао над њим.

Барнум је био одушевљен:

— Пази, малишан је духовит! Он је паметан као да му је бар десет година, а сићушан је као беба од пет месеци. Прави Палчић... Дивно! Сад ми је синула мисао: зваћемо га Тома Палчић!

Два дана доцније, цела породица Стратон укрцала се на брод за Њујорк. Већ на пристаништу чекало их је изненађење — огромне шарене плакате на којима је писало:

„Филеас Барнум има част и задовољство да вам ускоро прикаже у свом музеју најмањег човека на свету, генерала Тому Палчића. Њему је једанаест година, висок је свега 62 сантиметра, а дошао је из Енглеске баш за ову прилику".

Барнум је знао шта значи добра реклама, па је још из Бриџпорта послао телеграм у коме је тачно означио како њујоршкој публици треба претставити новог члана „Американског музеја". Знајући и то да циркуска публика више цени оно што долази из иностранства, он је зачас Тому Палчића прогласио Енглезом, па га чак „произвео" у чин генерала, јер је рачунао да ће тиме постићи нарочит успех.

— Петогодишњи патуљак не претставља озбиљну личност, — објашњавао је он Синтији Стратон, — док кепец од једанаест година већ нешто значи.

Жеље власника „Американског музеја" биле су сасвим супротне од жеља Томине мајке. Док је она гајила наду да ће јој син ипак порасти, овај се баш тога плашио. Дечак је престао да расте кад му је било пет месеци; ко може бити сигуран да једног дана неће, исто тако нагло и неочекивано, наставити да се развија? Зато је, као некад Синтија Стратон, и Филеас Барнум сваког дана стављао Чарлија на вагу да види има ли каквих промена.

Васпитање Чарлијево такође се из основа изменило.

— Пошто је он кепец, и то најмањи на свету, — објашњавао је Барнум дететовој мајци — то му треба све на време рећи, јер доцније може бити касно. Треба му објаснити и то да ће за свој успех у животу имати да благодари баш чињеници што је другачији од свих осталих људи.

Кепец из Бриџпорта убрзо је био обавештен о својим чувеним претходницима: о Палчићу из бајке, о Пигмејима из грчке митологије и о Лилипутанцима из „Гуливерових путовања". Поред изванредне обдарености за глуму и разне вештине, он је имао

веома леп глас и музикално ухо.

Онога дана кад је „генерал Тома Палчић" требало да први пут изиђе пред публику, гледалиште „Американског музеја" било је крцато. Прво су се појавили један Француз и један Арабљанин, два права џина, који су имали по 2,20 метра висине. Њихова тачка састојала се у борби огромним мачевима. Изненада, баш кад је борба џинова достигла врхунац, на арену је истрчало неко мајушно створење, обучено у сјајну униформу и са дворогим шеширом на глави. Оно је потегло своју сабљицу иза паса и стало да разваља грдосије, врзмајући се око њихових ногу. Призор је био толико узбудљив да је публику захватила права бура одушевљења.

Борци су тек тада приметили Томино присуство. Прснувши у грохотан смех, један од њих сагао се, дохватио „генерала Палчића" за еполету, дигао га као перце и стрпао у свој џеп, из кога је остао да вири само врх генералског шешира.

— Дивно! Нечувено! — одјекивали су поклици са свих страна.

Доцније је Палчић отпевао омиљену песму „Јенки дудл" и учествовао у комичним живим сликама, играјући улоге Наполеона, Купидона, гладијатора, Херкула и других личности. Овај глумац од седам и по килограма и 62 сантиметра висине, својом љупкошћу и досеткама, потпуно је освојио присутне. Из вечери у вече дворана се пунила радозналом публиком која је хтела да види тог „најмањег патуљка на свету који претставља чудо зрелости", како је написао један новинар. У току наредних шест недеља дошло је да га види преко 30.000 људи. Овакав успех њеног најмлађег члана, обезбедио је породици Стратон лепе приходе: прво петнаест, а потом 25 долара недељно.

Успех у Њујорку значио је само почетак Палчићеве славе. На турнеји по Америци он је дочекиван као нико пре њега. А кад би се, на претставама, појавио као Купидон, у ружичастом трикоу и с крилцима на леђима, бацајући према публици сићушне стреле, гледаоци су се буквално тукли да би дошли до које од њих.

Тада је Барнум почео да се спрема на пут у Европу. Једног дана гордо је изјавио новинарима:

— На захтев енглеске краљице Викторије, морам да одведем генерала Тому Палчића у Енглеску, где ћемо остати неколико месеци.

У његовим речима, наравно, није било ни трунке истине, али лукави човек, који је имао невероватан смисао за рекламу, хтео је да на тај начин прибави већу важност претстојећој турнеји и осигура јој успех.

После дугог путовања преко Атлантика, на коме једино Тома Палчић није патио од морске болести, „Американски музеј" стигао је у Лондон. Већ на првим претставама у Египатској дворани, на тргу Пикадили, мали „генерал", који је силом прилика опет постао Американац, пожњео је успех ништа мањи него у Америци.

(Крај у идућем броју)

НА МИРУ СЕДИ ВИШЕ ОД 50 ГОДИНА...

Наш народ у својој историји никад није презао да ступи у рат кад год је била у питању слобода и независност земље, па ни онда кад се морао ухватити у коштац и са далеко надмоћнијим непријатељем. То показују примери из далеке и блиске прошлости. Међународне прилике у свету које су владале у прошлом и у овом веку нису биле такве да смо могли лако остати на миру када би избио сукоб ма у ком делу Европе. Па ипак, у прошлом веку протекло је више од педесет година а да званична војска Србије није ратовала, иако су за то време готово све европске земље узеле учешћа у рату, било спољном било унутрашњем. Ево шта је наша штампа од пре 85 година писала:

„Има само једна земља у Јевропи која већ више од педесет година на миру седи. Та једина земља у Јевропи је кне-

жевина Србија. Ратовала је Црна Гора и Турска, Аустрија, Русија, Немачка, Италија, Грчка, Данска, Инглиска, Француска и Шпанија, па и Швајцарска, али званична војска кнежевине Србије откако је установљена још ни један пут није у боју била“.

Овде ћемо навести када су поједине европске државе имале за то време неке спољне или унутрашње ратове. Црна Гора и Турска ратовале су 1852/53, у Кримском рату (1853 до 1856), који је избио између Русије и Турске, узеле су учешћа на страни Турске (1854) Енглеска, Француска и Сардинија. Аустрија је ратовала с Наполеоном III (Француском) и Сардинском Краљевином, па је 1859 изгубила Ломбардиску Низију, а у рату с Пруском (1866) изгубила је Венецију. Данска је имала рат 1864 с Пруском и Аустријом и изгубила војводине Шлезвиг-Холштајн и Лауенбург. У Грчкој је букнуо устанак против Турака, па је дошло до интервенције Русије, Енглеске и Француске и сукоба на мору код Наварина 1827 године. Шпанија је имала унутрашње ратове од 1837 до 1840 године и праву унутрашњу анархију од 1868 до 1874. За то време четири пута је у Шпанији мењан облик владавине. У Швајцарској је владао грађански рат 1847, када су, под утицајем језуита, конзервативци окупљени у католичку странку покушали да образују засебну државу од кантона у којима су имали већину, али су били потучени.

Овде ћемо укратко навести какво је било стање у Србији за то време. После успешно завршеног Другог устанка (од 1815), Србија добија самоуправу, на основу хатишерифа који је објављен 1830 године. У земљи је било политичких борби око устава и унутрашњег уређења. Србија за то време добија законе, боље и веће школе, а спољни рат избија тек 1876, између ње и Црне Горе с једне и Турске с друге стране. Године 1829 војвода подриносавски Јеврем Обреновић заменио је своје „момке“ четом стајаће војске од 100 људи, који су регрутовани из округа: београдског, шабачког, дринског и ваљевског. Ту чету употребио је као личну гарду. Ова војска вежбана је по аустриским правилима. Уз ту чету формирана је војна музика, и то је била заправо прва редовна војска. Кнез Милош је 1830 године одузео ову чету од Јеврема и од ње образовао своју телесну гарду, па ју је преместио у Крагујевац и повећао на 200 људи. Ова војска почела је тада да се обучава по руским војним правилима.

Каква је то бубњарска ватра?

Бубњарском ватром назива се паљба из топова коју попут удараца у бубањ развијају стотине и хиљаде топова, избацујући гранате на одређено место фронта или на неко утврђење. Циљ те паљбе био је да се све разори, уништи и да се отвори пут јуришним одредима. Она је обично трајала неколико сати, а често данима и ноћима; све дотле док се не направе рупе и празнине за наступање тенкова и војске. Циљ бубњарске ватре био је и да се ућутка непријатељско оружје, онемогући довоз хране, муниције и сваке друге помоћи. Због тога се тукла и даља позадина. Бубњарском ватром пре напада нарочито су се служили команданти војске у Првом светском рату, а и после њега.

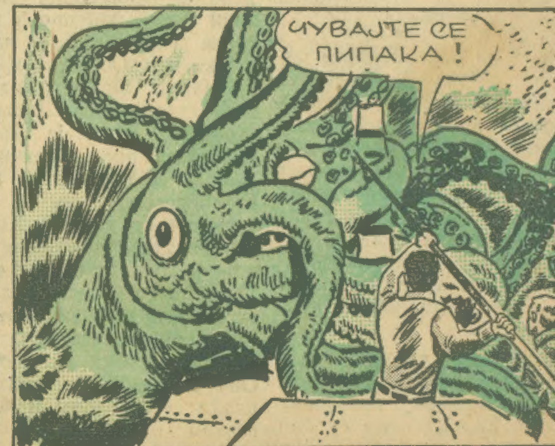

КРОЗ ЖИВОТ И ШКОЛУ

ШТА СУ ЗАГОНЕТКЕ?

Загонетке спадају у народну књижевност. Оне су њена најмање важна врста, али су фолклорно занимљиве. Служе као књижевна забава ниже врсте, као, например, ребуси, укрштене речи итд.

Загонетке су врло старе народне умотворине. У њима су сачувани трагови старих митова. Тако је у нашим загонеткама сунце претстављено чашом масла или чашом воска, месец коњем ђогатом или зеленком (у руским загонеткама ждрепцем), а виле — по загонеткама — гора рађа, роса доји, а сунце одгаја. По њима је зора „вила с венцем око главе“ итд. Стојан Новаковић поделио је загонетке у три групе: праве, питалице и рачунске. Рачунске обухватају и приче са загонетањем у опкладу. Загонетке обично почињу питањем: „Дашто ми ти дашто“, „Шта ми ти је шта“, „Ко ће погодити што ћу сада рећи“, „Што ми ти се гонену“ итд. Овде ћемо навести примере правих, питалица и рачунских загонетки.

Праве:

Без ивера на води ћуприја.

Без коже уђе, с кожом изађе.

Бело је, сир није; репато је, миш није; со лиже, во није.

Брат и сестра родише се,
Вазда скупа путоваше,
Један друго не видеше.

Везак везе везиља
Златном жицом по гори.

Из живог испаде, жив га диже, језик му расече, те се седамдесет и седам надговори.

(Решења: лед, хлеб у пећи, ротква, недеља и понедељак, свилена буба, гушче перо за писање)

Питалице:

Где у вола има највише меса?

Кад је коњ најтежи?

Кад се коси сено?

Какве шуме има највише?

Где се вода најскупље продаје?

Из чега једемо, а не перемо га?

Ко све језике на свету зна?

Шта капу на глави држи?

(Решења: под кожом; кад ти стане на ногу; сено се никад не коси, него трава; криве; у апотеци; из црепуље (земљана посуда за печење хлеба); одјек; конци).

Рачунске:

Девојчице и ораси. — Три девојчице играле се ораха. За кратко време једна доби орахе других двеју, те са својим орасима има 45. Пре игре две девојчице су имале подједнако ораха, а трећа само половину једне од њих. — Питање: колико је ораха имала свака девојчица? — Решење: прва и друга имале су по осамнаест, а трећа девет ораха ($18+18+9=45$).

Загонетке могу бити и стиховане: У нашега мачка реп до Чачка (пут); Црно маче кроз гору промаче (зрно из пушке); итд. Загонетке су понекад и игре речи. Ево примера: Пара се зове, а пара није, а ко је нема, леба не ије (пара од дисања); Чега има највише у брду? (жица). Овде се не мисли на брдо у смислу брега, планине, него се подразумева брдо — део разбоја за ткање.

*

ШАХНАМЕ

Шахнаме је велика херојска епска песма која садржи 170.000 стихова славног персиског песника Фирдусија. Првобитно је била написана у прози (око 1000 године наше ере). У њој се опева најстарија легендарна повест Персије, од такозваног стварања света до пропасти Сасанида и арапског освајања Персије. У њој има много лепих епизода и дивних лирских уметака. Код нас је преведена само једна епизода: „Рустем и Сухраб“.

*

РУДИСТИ

Рудисти су биле шкољке са дебелим љуштурама из периода креде. Доњи капак ових шкољки имао је коничан облик, или је био извијен као рог и утврђен за морско дно, а горњи га је затварао, као какав поклопац, помоћу веома јаких „зуба“, који су залазили у шупљине доњег капка.

Гутенберг или Костер

Данас свако зна да је Гутенберг проналазач штампе и нико не покушава да ово оспори. Но, у прошлости је било људи, и то озбиљних научника, који су овај проналазак везивали за име Холанђанина Лоренца Костера. Полемика, у којој су учествовали највећи умови Немачке и Холандије, трајала је неколико векова.

Гутенберг

Док су се ове препирке водиле, у Мајнцу је подигнут споменик Гутенбергу — проналазачу штампе, а у Харлему споменик Костеру — проналазачу покретних штампарских слова. Људи просто нису знали пред којим спомеником треба да скину капу и коме да буду захвални за велики проналазак, који је омогућио штампање књига у милионима примерака.

Холанђани су упорно тврдили да слава припада њиховом земљаку Костеру, грађанину Харлема. Ево на чему су они заснивали своју тврдњу.

Пред крај 14 века, шетајући се с децом по лепој шуми која се настављала на последње харлемске куће, Костер је, да би забавио малишане, откинуо једну гранчицу и на њој урезао неколико слова. То се деци допало, па су затражили да отац настави ову забаву и код куће. Немајући куд, Костер је пристао. Замочио је изрезбарену гранчицу у мастило, па је притиснуо на хартију. Остала је шара незграпних слова. Али, деца су била задовољна, па је Костер ово морао још неколико пута да понови. А тада му је синула мисао: зар се и књиге не би могле штампати помоћу урезаних слова? Даљи покушаји рађали су нове идеје. Слова не морају бити урезана у дрвету; она се могу направити свако за себе и слагати по потреби. То је био проналазак покретних слова.

После дугог даноноћног рада, Костер је направио малу штампарију, у којој је отштампао своје главно дело — „Speculum humanae salvationis”. Дело је штампано на немачком језику, готским словима, на два ступца. Носи датум од 1440 године.

Појава Костерове књиге изазвала је читаву буру негодовања међу преписивачима. Они су на разне начине покушавали да омаловаже проналазак штампарских слова и да онемогуће њихову употребу. Коначно су у томе и успели. Један од Костерових радника, неки Фауст, покупио је алатке, слова и књиге и — побегао у Немачку. Овај човек, родом из Мајнца, био је нико други него старији брат Јохана Гутенберга. Тако је Костеров проналазак прешао границе Холандије и појавио се као — Гутенбергово дело.

Немци су тврдње Холанђана назвали обичном легендом, која је лишена сваког основа. Тражили су доказе. Холанђани су се потрудили да их прибаве. Најважнији доказ била је Костерова књига „Speculum“. Она је чувана у општинској палати у Харлему и била је свакоm доступна. На њој лепо стоји да је штампана 1440 године. Да ли је то довољно? Немци су тврдили да је то произвољан датум. Сем тога, у палати где се чува „Speculum“ нема ни покретних слова, нити других справа којима је књига рађена. Холанђани су тврдили да је Гутенбергов брат однео сав штампарски материјал који је Костер израдио. Немци се ни овог пута нису задовољили простом тврдњом. Тражили су да се и та чињеница докаже. И Холанђани су доказивали. Написано је много књига, али спор није престао.

Крај овој полемици учинио је Холанђанин Ван дер Линде. Он је у прошлом веку написао дело „Легенда о Костеру“. Његово излагање било је тако разложно, а тврђења толико убедљива да је један холандски лист написао: „Кад се прочита Ван дер Линдеова књига, верује се да је Костер пронашао штампу колико и да је Прометеј пронашао ватру“.

Тако се завршио спор који је трајао неколико векова. Гутенберг је остао неоспорни проналазач штампе, а споменик Костеру у Харлему остао је само као сећање на ту распру.

Значајни догађаји у НАУЦИ 1954 ГОДИНЕ

Прошле године научници су први пут у историји успели да атомску енергију преобрате непосредно у електричну. Зрачење радиоактивног елемента стронцијума претворили су у слабу електричну струју помоћу малих транзистора — кристалића метала германијума.

Сунчева светлост је такође претворена у електричну струју, помоћу батерија састављених од силицијума или кадмијум-сулфида.

Велики напредак постигнут је на пољу изучавања фотосинтезе — процеса помоћу кога зелене биљке стварају шећер и скроб од простих једињења, воде и угљендиоксида. Хемичари су успели да у лабораторији, помоћу неживог материјала издвојеног из биљака, остваре овај процес.

Цигарета је дошла на оптуженичку клупу, јер су научници утврдили не само већу смртност од плућног рака код пушача, већ и од других врста рака и болести артерија. Статистичке студије о људима између 50 и 70 година показа-

ле су да је смртност код пушача — који пуше преко 20 цигарета на дан — више него двострука у погледу рака и готово двострука у погледу болести артерија у поређењу с непушачима.

У ваздухопловству највећи проналазак је нов тип авиона, који није хеликоптер а ипак се може дизати вертикално са веома мале површине и спуштати се на њу. Он слеће на реп, у усправном положају. Тако исто и узлеће, а кад се нађе у висини прелази у хоризонталан лет и постиже брзине од 800 километара на час.

Постигнут је знатан напредак у изучавању радио-таласа који стижу на земљу из васионе. Такви радио-таласи, које је произвео водоник у међузвезданом простору, довели су до нових сазнања о структури центра галаксије у којој се налази наш сунчани систем.

Радиоактивни атоми су нашли даљу примену у истраживањима. Један од њих је трицијум, водоник са троструком тежином, који се ствара у горњим слојевима атмосфере под утицајем космичких зрака. Сједињен с кисеоником, у облику воде, он пада с кишом на земљу. Пошто је век трицијума само 12,5 година, омогућено је мерење „старости“ кише на основу радиоактивности присутног трицијума. Нађено је да су кише ретко кад старије од три недеље. Нађено је такође да се кишница меша са океанском водом само до дубине од педесет метара.

Археолози су у Египту открили велики „сунчани брод“ којим је фараон Хеопс требало да отплови „на небо“. У Ираку су нађени досад најстарији остаци човека, чија се старост цени на око 150.000 година. Досад најстарији остаци живота уопште нађени су у Северној Америци. Њихова старост процењена је на око две милијарде година.

☆

„МОЈЕ ТЕ ОЧИ НЕ ВИДЕЛЕ“

Познати српски драматичар Коста Трифковић (1843, Нови Сад — 1875, Нови Сад) у младости је имао неодољиву жељу да путује морем. После дугог опирања отац је попустио и послао га у поморску школу на Ријеци, коју је завршио за две године. У Трсту се укрцао на брод и на путовању провео неколико месеци. Прича се да је разочаран напустио морнарски живот и силазећи с брода рекао: „Моје те очи више не виделе“.

„Научни“ проблем

Роберт Вилхелм Бунзен, проналазач Бунзенове лампе, и Густав Роберт Киршхоф, познати физичар, шетали су једног дана по дворишту универзитета у Хајделбергу. Кад су, утонули у разговор, пролазили крај металне кугле постављене као украс на једно ниско камено постоље, Бунзен је, и не мислећи на оно што чини, прешао руком преко њене сребрнасте површине и — застао као укопан.

— Густаве, — узвикнуо је — опипај ову куглу. Ово је неки физички феномен! Онај део кугле који се налази у сенци необично је топао, готово врео, док јој је друга страна, она која је изложена сунцу, хладна.

И два научника, потпуно пометена, нагоше се над куглу да испитају ту необичну појаву. Зар је могућно да су се сасвим случајно „спотакли“ о неки чудан, још неоткривен закон топлоте и светлости? Да ли ће, захваљујући обичној украсној кугли, угледати света једно откриће које ће значити читаву револуцију у физици?

Док су њих двојица узбуђено расправљали о своме „открићу“, на стази се појавио вртар. Стигавши до кугле, он ју је, и не застајући, мирно окренуо. Приметивши да га оба научника запањено гледају, он им се осмехну и рече:

— Кад год прођем овуда ја окренем куглу, јер би јој се иначе само једна страна грејала на сунцу, а то би јој могло шкодити. И малочас сам је окренуо.

Ко је био Браги?

Браги је био норвешки скалд (исландски и норвешки песници-певачи од 8 до 13 века). Он је био професионални песник и певач око 800 године. У X веку Браги је апотеозиран и прешао у скандинавску митологију као син бога Одина. Снојијева Еда назива га божанским мајстором песништва и говорништва. При сакралним свечаностима пило се из рога који је био посвећен њему и заклињало да ће се извршити нeко велико дело које ће бити овековечено у песништву.

МАЛЕ ЗАНИМЉИВОСТИ

„ИНТЕЛИГЕНТНИ“ МРАВИ

Вековима се расправљало о томе да ли мрави располажу извесном дозом интелигенције или не. Данас је доказано, захваљујући огромном броју опита, да су мрави у стању да преносе један другом своје

„мисли“, да у вези с њима доносе одлуке и да их затим спроводе у дело. Они су у стању да испољавају узбуђење, храброст, стрпљење, љубав, страх, сујету и жудњу. Тако бар тврде научници који су се овим питањем бавили.

☆

СВЕТЛЕЋЕ РЕКЛАМЕ У БОЈИ

Кад се струја високог напона пропусти кроз стаклене цеви испуњене разним јако разређеним гасовима, добијају се боје које виђамо у светлећим рекламама. Ако су цеви напуњене неоном — по коме су овакве рекламе и назване неонске — добија се сјајна црвена светлост. Кад се у таквој цеви, поред неона, налази и мало живе, јавља се топла плава светлост. Да би се добила зелена, узима се иста смеша, само су цеви направљене од смеђег стакла. Цев напуњена хелијумом даје светлост боје слонове кости ,која се, пропуштена кроз жуто стакло, може претворити у златножуту.

☆

ШТА ЈЕ РАШТЕЛ?

Раштел је војни израз и значи: излаз из тврђаве у отворено поље. Затим, то је назив неких места у Хрватској дуж бивше аустро-угарске границе према Турској.

☆

КО ЈЕ БИО ЛАУРИН?

Лаурин је, по митологији, краљ патуљака у Тиролу, јунак једне народне приче из XIII века.

Најотпорнија ЖИВА БИЋА

Погрешно би било мислити да су најсавршенији претставници животињског царства, у првом реду сисари, истовремено и најснажнији и најотпорнији. То нису чак ни такви џинови као што су слон и нилски коњ. Најотпорнија створења налазе се баш међу оним најситнијим.

Сва жива бића могу да живе само на одређеној топлоти. Виша или нижа температура од ове обично изазива смрт. Границе су, углавном, 100 степени Целзијусових изнад и 70 степени испод нуле. Но, од тога правила има изузетака. Тако је швајцарски истраживач др Шпенглер пронашао у Африци неке ситне инсекте који су могли да издрже и топлоту од 100 степени. Врло велику хладноћу може да поднесе стонога. Неке врсте пужева могу да издрже и на температури од 120 степени испод нуле. Далеко нижу температуру, око минус 250 степени, могу да поднесу само извесне бактерије.

Има живих бића која могу дуго да опстану и без ваздуха и без воде, као што су многобројни бацили, проузроковачи разних болести. Некима од њих чак ни електрицитет не може ништа.

☆

ЦЕЛО ИМАЊЕ ЗА „ПЕРПЕТУУМ МОБИЛЕ“

Јован Београдац (1812, Тител — 1889, Нови Сад) свршио је војне школе у Аустрији и био официр, али је 1858 напустио војску и настанио се у Новом Саду. Ту је цело своје имање потрошио да би начинио „перпетуум мобиле“. Разуме се да је сав тај труд био узалудан. Београдац је иначе писао дела и чланке из разних области: О српском језику и правопису (1857), затим Исток, Запад и панславизам. Ово дело је написао на немачком језику и издао га 1865 године. Поред тога, написао је: Мисли о скорашњем положају и будућности народа српског (1866). У рукопису му је остало неколико расправа о језику и прилога за српски речник.

ПАЛАТА ОД ЛЕДА

Више као куриозитет него као потреба, 3 јануара 1740 године у Петрограду је на свечан начин отворена палата која је била начињена сва од леда. Врата, прозори, кров, камин, затим намештај, једном

речју све у тој необичној палати било је направљено од леда. Чак и мали украсни предмети постављени по столовима и орманима били су од леда. Наравно, палата је била кратког века, јер се истопила у првим топлим данима.

Велики пратиоци планета

У нашем сунчевом систему нису само планете велика небеска тела. Међу њиховим пратиоцима има неких који по величини не заостају много за њима. Тако је Јупитеров сателит Ганимед, чији пречник износи 5.800 километара, око један и по пута већи од планете Меркура. Калисто, који кружи такође око Јупитера, и Титан, који је Сатурнов сателит, имају пречнике веће од 4.000 километара. Постоји велик број малих самосталних планета, такозваних планетоида (Веста, Церера, Палада, Јунона и неке друге убрајају се у највеће међу њима) чији пречници износе једва 200 до 350 километара. Оне збиља изгледају као патуљци према сателитима великих планета.

Шиља је забо-рабан

„ПОМОРСКА" БИТКА у прашуми

Једнога дана у почетку Првог светског рата пред делтом реке Руфиџи, која се налази на источној обали Африке, у Тангањики, зауставила се немачка гусарска крстарица „Кенигсберг". Огромна прашума скривала је ушће ове реке.

Убрзо по доласку, крстарица је запловила једним рукавцем делте и продужила пловидбу уз реку, док се најзад није нашла у правој џунгли, која ју је скривала и поред тога што је била велика лађа: дуга 110 метара ,а носивост јој је била 3400 тона. За време пловидбе густе гране поломиле су антене телеграфа без жица. Али, то није била једина незгода која је снашла овога „гусара". Са грана су као киша падале пијавице, које су се увлачиле у одела морнара и пожудно им сисале крв. Када је дошла ноћ, појавила се још једна невоља. Зазујала су небројена јата комараца, који су заједно с пијавицама извршили прави напад на људе, тако да су неки полудели од грознице и болова. Из густиша се чула дрека мајмуна и завијање дивљих звери. Па ипак, све то није омело посаду „Кенигсберга". Морнари су од брода и околине направили право утврђење. На згодном месту поставили су митраљезе и топове, а затим су почели да оправљају машине, које су биле знатно оштећене.

☆

Немирна савест натерала је посаду овога брода да се овако добро сакрије. То је дуга и занимљива прича. Још пре Првог светског рата Немци су послали неколико својих бродова у Цингтау, немачку ратну луку у Кини. Одмах, чим се заратило, бродови су испловили из луке и одали се правом гусарењу у Индиском и Атлантском Океану. Многи савезнички брод био је њихова жртва.

Међу немачким бродовима налазила се и крстарица „Кенигсберг". У то време главни град и лука бивше немачке Источне Африке био је Дар-ес-Салам, што на арапском значи: кућа мира. Крајем јула 1914 године сви немачки бродови који су се нашли у Индиском Океану добили су хитну наредбу да се склоне у луку Дар-ес-Салам. Становништво из града је евакуисано за 24 часа, а посада луке премештена је око 20 километара од обале. Тако је Дар-ес-Салам остао отворена лука и без одбране. У луци се налазила и крстарица „Кенигсберг", која је добила наредбу да исплови. Када је то учинила, Немци су на улазу у луку потопили један велики пливајући док и брод „Меве".

Чим се крстарица нашла на пучини, одмах су почели њени гусарски подвизи. Ноћу, 6 августа, „Кенигсберг" је напао енглески брод „Сити оф Винчестер", који се налазио у арапској драги Корија-Морија. Победио је „Кенигсберг". Пошто је опљачкао овај енглески брод, он га је потопио. Затим је „Кенигсберг" оставио драгу, али је наишао на пет енглеских крстарица. Ситуација је била тешка. Само захваљујући ноћи ,он је срећно умакао. Пловећи даље, наишао је пред Занзибаром на енглески брод „Пегаз". Почела је жестока борба. Са „Кенигсберга" су у току 30 секунди испаљене три салве. „Пегаз" је био тешко оштећен: оборен му је први димњак, пробијен котао, запаљена палуба и поубијане тобџије. Битка је настављена. „Кенигсберг" је и даље непрекидно пуцао ,те је за 40 часова испалио 300 граната. „Пегаз" је подлегао овој убиственој ватри. Потонуо је заједно са четрдесет и осам погинулих морнара. Спасено је педесет и девет рањеника, који су пребачени у болницу у Занзибару.

Лоф, командант „Кенигсберга", знао је да га после овога чека потера Енглеза, па је одлучио да потражи склониште у делти реке Руфиџи. Док је допловио до њеног ушћа, он је стално пуштао лимене петролејске канте у којима је било песка .То је знатно ометало Енглезе који су га гонили. Наиме, у прво време они су мислили да су то мине. Чим је „Кенигсберг" доопловио до ушћа, кренуо је уз реку и усидрио се 15 километара узводно, у густој прашуми.

☆

Вест о пропасти „Пегаза" страховито је узбудила читаву енглеску јавност. Адмиралитет је одмах издао наредбу да четири крстарице крену у потеру. „Кенигсберг" је помоћу бежичног телеграфа, дајући лажне вести, заварао Енглезе и упутио их да запловe у другом правцу. Прогонећи га, Енглези су претражили све луке на обалама. На томе су провели пуних четрдесет дана. У том трагању за „Кенигсбергом" Енглези су наишли на немачки брод „Президент", који је био камуфлиран као болнички брод. Одмах су га напали и савладали. Међу осталим списима које су нашли на броду била је и једна белешка у којој се говорило да се „Кенигсберг" склонио у Тсалале.

Нико од Енглеза није знао где се налази то место. Уствари, то је била река Руфиџи. Ова река била је без икакве трговачке важности, а њено корито доста запуштено. Сматрало се да њом не могу пловити морски бродови. Али, то није било тачно. Делта је имала много рукаваца и личила је на мочвару. Још раније Немци су измерили дубину тих рукаваца и утврдили да за време плиме двама од њих може пловити и већи брод, само ако не гази више од пет метара и 40 сантиметара. А „Кенигсберг" је газио пет метара и 35 сантиметара.

Тек после дугог трагања, Енглези су открили његово склониште, то јест место Тсалале. Енглески адмиралитет издао је наредбу свим својим бродовима: „Потопите или на било који други начин уништите „Кенигсберг", и то по сваку цену".

После тога наређења пред делтом реке Руфиџи нашле су се три велике енглеске крстарице. „Кенигсберг" је био од њих удаљен једва петнаест километара. Бомбардовање је почело првог новембра, али није било успеха. Са врхова јарбола енглеских крстарица једва су се назирали, кроз грање прашумског дрвећа, врхови јарбола „Кенигсберга". Почела је необична поморска битка, каква се не памти у историји поморског ратовања: водила се у прашуми, која се проламала од силне паљбе топова, као да хиљаде громова пуцају. Дивље звери и друге животиње безобзирно су бежале из тога пакла.

Ускоро су почеле да падају силне кише ,те Енглези потапају на ушћу реке Руфиџи један стари брод, да им „Кенигсберг" не би умакао. Енглезима је помоћ и даље пристизала: 28 новембра пред делтом реке Руфиџи усидрила су се два велика и три мала енглеска брода. Немци су знали где се налази „Кенигсберг" и у каквој је ситуацији, па су у априлу 1915 године послали велики трговачки брод „Рубенс" да однесе муницију „Кенигсбергу". Али, овај брод није имао среће. У Индиском Океану сусрела га је енглеска крстарица „Хијацинта" и потопила га.

Месеци су пролазили. Енглески бродови стрпљиво су чекали пред ушћем реке Руфиџи да „Кенигсберг" исплови, али узалуд. Најзад је, после шесто месечне опсаде, енглески адмиралитет решио да из Европе отпреми два речна монитора с јаким топовима. Кад су стигли, монитори су на попришту нашли тринаест енглеских бродова. Разуме се, борба је за то време непрестано трајала. Посада „Кенигсберга" била је десеткована.

Наступио је одлучан тренутак. Рано изјутра 6 јула, монитори су упловили у делту, а одатле кренули уз реку. У исто време полетела су и два хидроавиона која су носила бомбе. Одјекнула је паклена паљба; борба на живот и смрт почела је са обе стране. Но, и поред силног налета и јаке одбране, ниједна страна није у почетку постигла успех. Борба је настављена. Било је подне 18 јула кад је почео још јачи напад Енглеза. „Кенигсберг" је био погођен гранатом, о чему је енглески авијатичар обавестио своју команду. Енглези су наставили да обасипају гранатама немачки брод. Била су тачно педесет и два минута после подне кад је одјекнула страховита детонација. „Кенигсберг" је плануо. У два часа и 30 минута почео је да тоне. Пошто река није била дубока, то није могао цео да потоне, па се добијао утисак као да још плива. У тој борби „Кенигсберг" је издржао готово девет месеци опседнут у прашуми.

„Ледени сан" РИБА

Многе речне рибе падају у хладне дане у неку врсту зимског сна, из кога се буде тек кад време отопли. Читава јата шарана, например, леже зими укопана у муљу на дну река. Њихова телесна температура може се снизити чак до једног степена испод нуле, а да се ипак не „смрзну". Опитима је доказано да рибе у том стању могу да живе више дана без икаквих штетних последица. Чим се температура

повиси, оне опет постану чиле и веселе. То је навело стручњаке да се поново позабаве једним старим проблемом: да уловљене рибе не транспортују на тржиште мртве, већ живе, што је досад било веома тешко. „Зимски сан" у леду пружа за то нове могућности и дански научници су у том правцу већ извршили низ опита, постигавши одличне резултате. Рибе се стављају у воду чија је температура седам до осам степени Целзијузових. Затим се вода постепено хлади, док се не претвори у лед, при чему се пази да температура не подне до оне тачке на којој рибе угину. Доцније се лед у коме су рибе замрзнуте постепено загрева у води од 12 степени. Рибе се за кратко време раскрављују и враћају у живот.

Данци намеравају да опреме неколико бродова овим уређајима за „ледено успављивање" риба. На тај начин оне ће живе моћи да се транспортују и на далека тржишта.

☆

ШТА ЈЕ УБИКВИСТ?

Убиквист је назив за личност или ствар која се налази на више места или свуда, и то у исто време. Ту спадају космополитске животиње или биљке, које нису везане ни за коју поједину земљу или климу, него могу да успевају свуда. Назив долази од латинске речи ubique, што значи свуда.

☆

ТВРДИЦА НАД ТВРДИЦАМА

Неког Скотланђанина послала жена у радњу да купи мишоловку. Трговац му је показао читаво туце разних мишоловки, али се њему чинило да су све прескупе.

— Па ово су најјевтиније мишоловке у целом граду, — казао је љутито трговац. — Шта бисте још хтели?

— Шта бих хтео?... Хтео бих да мишоловка није тако скупа. Зар ви немате мишоловку која би убила миша пре него поједе сланину.

ЈЕЛОВНИК СТАРИХ РИМЉАНА

Стари Римљани, нарочито у последњим столећима постојања империје, били су познати као гурмани. Сваки оброк обиловао је добро пробраним јелом и пићем. Наравно, код оних имућнијих.

За први доручак узиман је обично посољен хлеб, грожђе, маслине, сир, јаја и млеко. Други доручак био је око подне, са топлим и хладним јелима. Главни оброк био је ручак, обично у први сумрак, са топлим и хладним јелима у већој количини. Сличан редослед обеда имају данас Енглези (брекфест, ланч и динер).

У старије доба господари и робови јели су заједно, исто јело, обично у кухињи. Но, за свечане пријеме чињене су нарочите припреме. Тада су са пијаца довожене огромне количине разноврсноих намирница, које су припремали за ту прилику најмљени кувари. Занимљиво је да се месо релативно мало трошило.

После освајања Грчке и азиских земаља, у Риму се губе стари породични обичаји и настаје велика промена, нарочито код богаташа. Ствара се права гурманска кујна, са читавим четама кувара и њихових помагача, најчешће из редова робова или слободњака. У сваком богатијем римском дому постојао је и нарочити роб пекар и посластичар. Овај посао раније су обављале жене.

Римски гурманлук није се састојао толико у префињеној кујни, колико у неумерености у јелу. Пред крај империје, за последњих 130 година њеног постојања, доношени су закони против оволиког расипања, али нису имали много успеха.

У прво време за ручак су служена два, највише три јела, од којих је прво било нека врста предјела, обично риба или салата, а затим печење и колачи. Доцније је трпеза постала знатно богатија. Јела су служена по партијама. Свака партија, без обзира колико је јела садржавала, звала се по редном броју: прва чинија, друга, трећа итд. На крају обеда јели су се колачи, суво и свеже воће. Наравно, ручак је обилно заливан вином.

Римски писац Макробије сачувао нам је јеловник са свечаног ручка приређеног поводом устоличења новог понтифекса максимуса, врховног римског свештеника. Прво је на трпезу изнесено мезе у две партије. У првој су били морски јежеви, остриге, шпаргле, пилићи и дебеле кокошке, а у другој слатке шкољке, шљуке, свињски и срнећи котлети, пастете од живине и чувени „пурпурни" пужеви. После овог „увода" служено је гостима свињско виме у сосу, глава од вепра, зечје печење, гуска с јабукама, крем од воћа, сир, бадем, смокве и друго свеже и суво воће.

За све то време точила су се најбоља вина, која су Римљани пили помешана с водом. Уз јело су пили мало, али после нису знали за меру. Пре почетка овог дела ручка Римљани су главу и тело китили венцима и цвећем. Тада би изабрали краља гозбе, слично Грцима, и почели пити. Држано је увек много здравица. Том приликом морали су гости испити онолико пехара колико је било слова у имену онога коме се наздрављало.

Као на излет...

О узроцима, поводу и исходу Кримског рата (1853—1856) прича нам историја, али, са узгредним појавама које су пратиле овај рат упознато је веома мало људи.

Док су војници обеју противничких страна страдали и гинули, докони људи долазили су на фронт као на какву утакмицу, да би изблиза видели „како рат изгледа“. Та „путујућа господа“ постала су саставни део живота на фронту. Они су овамо долазили као на излет, носећи са собом корпе пуне колача, шунке и ракије и мували се по рововима и око батерија, чему се нико није противио.

Један хроничар из тога доба описује у свом делу како су он и његов брат пролазили редом кроз све војничке логоре и најзад се одлучили да поставе свој шатор у логору Осамнаесте енглеске пешадиске регименте. Потражили су једног официра који јој је припадао и, као да се ради о бирању згодног места на коњској трци, обратили му се:

— Ми желимо да поставимо свој шатор у вашем логору.

Најучтивије што се може замислити, официр је одговорио:

— Дивно. Постараћу се да вам нађем мало простора.

А логор те регименте није био у позадини, већ у првим линијама, непрестано засипаним непријатељском ватром.

Салонска учтивост у најнеобичнијим и најнеочекиванијим околностима била је једна од тих чудних одлика Кримског рата. У бици код Инкермана, која се водила у магли, тако да се није знало ко на кога пуца, догодио се овакав случај. Неки британски официр, видећи да ће његово одељење бити потучено, обратио се једном другом официру, свом сународнику за помоћ:

— Опростите, молим вас, — рекао му је уз поклон — али ми смо у прилично тешком положају. Можете ли доћи са својом јединицом да нам укажете помоћ? Не обраћам вам се непознат, јер смо били претстављени један другом, ако се сећате, прошлог лета на примању код леди Палмерстон.

Многе официре британске војске пратиле су жене. Међу њима било је и таквих које су дошле на бојно поље из привржености према својим мужевима, али је већину довела на Крим жеља за авантуром. Леди Ерол, жена лорда Ерола, капетана у енглеској војсци, дошла је на фронт заједно са својом — собарицом.

За многе официре, чак и оне који су имали одговорне дужности, тај рат био је збрка у којој су се они једва сналазили, и то из простог разлога што су га схватили као забавну авантуру, мал'те не као претставу приређену да би се они разонодили. Лорд Кардиган, који је припадао такозваној „лакој бригади“, имао је једног пријатеља који је допутовао на Крим на Кардигановој луксузној јахти. Кардиган је имао дозволу од своје команде да спава и ручава на својој јахти, која се налазила укотвљена на дванаест километара од бојишта. На обилазак бојишта Кардиган би увек водио свог пријатеља. Појава овог цивила, који је носио високи цилиндар, широки огртач и кицошке чизме, није никог чудила. За време бомбардовања Севастопоља, Кардиган, његов пријатељ и још неколицина „гостију“ отшетали су до артиљериских батерија да виде „шта се то догађа“. Артиљериски официр, заповедник једне батерије, иако није знао где му је глава, љубазно је примио дошљаке, па је чак покушао да им објасни план бомбардовања.

— Аха, — рекао је лорд Кардиган после његовог објашњења — сад ми је јасно. Они људи тамо доле су наши и пуцају на Русе. А они тамо који пуцају на нас, то су Руси. А зашто ми њих не отерамо?

На ово „просто“ питање, официр није умео да одговори.

И на другој страни било је оваквих појава. Кнез Меншиков, који је био убеђен да су руски положаји на терасастој обали Алме неосвојиви, позвао је групу од тридесетак девојака и младих жена из Севастопоља да дођу овамо на излет и да посматрају уништење непријатеља. Био је леп, сунчан дан и његове гошће довезле су се у отвореним кочијама, одевене у лаке свилене хаљине и са шареним сунцобранима. У посебним колима довезени су шампањац и слаткиши. Седећи на травом обраслој заравни изнад реке, гошће су се одушевљавале шаренилом униформи, пуцњавом и ратним поклицима. За размажене даме то је заиста била несвакидашња забава. Али, сасвим неочекивано и за њих и за њиховог домаћина, битка се распламсала и стање је постало озбиљно. Севастопољске даме стале су да беже, остављајући своје сунцобране и напола испијене чаше шампањца.

Веровали или не...

ПЕЋИНА КОЈА „ДИШЕ“

Недалеко од места Чираиронгри, у Индији, налази се једна пећина из које, дању и ноћу, у једнаким вре-

менским размацима, избија јак ваздушни млаз. То равномерно избијање ваздуха потсећа на дисање уснула човека, само је много јаче.

НЕОБИЧАН УЧЕНИК

У току школске 1952/53 године, у једном разреду основне школе у Винтер Бичу, у Флориди, на знак звона појављивао би се сваког дана поред ученика и мачак Тоби. За читаво време наставе Тоби је мирно седео у последњој клупи и у подне би, кад и остали ђаци, одлазио кући. Он је први пут дошао у школу против своје воље. Наиме, довели су га неки несташни ученици да би се нашалили са учитељицом. Међутим, мачак није испунио њихова очекивања јер је седео сасвим мирно, а сутрадан је сам поново дошао у школу.

НАШЛИ СЕ...

У америчком граду Лавингтону постоји једно предузеће за продају плина чији се сопственици презивају Кук и Берн. Преведена на наш језик њихова презимена значе „кувати“ и „пећи“.

НАМЕСТО ШЕСНАЕСТ ЗУБА — ЈЕДАН

Према тврђењу грчког историчара Плутарха, епирски краљ Пир (око 307—272 пре наше ере), познат у историји по својој скупо плаћеној победи над Римљанима, није имао зубе као остали људи, већ наместо поје-

диначних зуба, и у горњој и у доњој вилици по једну кост, која се протезала у полукругу од једног краја вилице до другог.

И тамо их има...

У делима путника који су посетили северне поларне области може се наићи на многе занимљиве ствари. У њима се, између осталог, описује клима у тим крајевима, затим ледене санте и њихови чудесни облици, људи који та-

мо живе, бели медведи и друге животиње, као и низ трагедија које су снашле многе смеле истраживаче у додиру са ћудима сурове природе и са животињама. Међутим, мало људи зна да у тим крајевима, где су климатске прилике тешке и за снажније и крупније животиње, живе и ситнија жива бића, као што су: пужеви, мрави, бумбари, нежни лептирови и други инсекти.

Међу велике непријатности које човека могу да задесе у тим крајевима спада и сусрет с поларним комарцима. Уствари, то су обични комарци, који пецкају као и ови које ми познајемо и стварају лаке озледе по телу. Познати норвешки поларни истраживач Фритјоф Нанзен сусрео се са овим комарцима у јулу 1888 године на обалама Гренланда. Он је о њима оставио запис, у коме каже:

„Сео сам на један камен и с дивљењем посматрао призор који се преда мном појавио у том царству снега и леда. Задубљен у размишљање и сав предат посматрању чудесних слика, наједном сам зачуо зујање око ушију. Осврнуо сам се и видео комарце. Нисам могао просто веровати. Прво сам видео једног, па другог, а затим читав рој. Пустио сам да ме изуједају и то ми је чинило право задовољство, јер су ми они у овом леденом свету били доказ да сам још у вези са земљом. Доцније ми је то задовољство причињавано чешће, па и више него што сам желео“.

Други један поларни истраживач, Меркантон, прича да су ти комарци „права беда и невоља која људе сналази за време поларног лета“. Они су велика напаст за људе и ометају рад истраживача. Прича се да је Амундзен због тих комараца морао просто да бежи с једног места на друго и да оставља посао.

Преображај каубоја

Необично се историја поиграла с некадашњим каубојем америчког „Дивљег запада“: он је био највише искоришћаван а најслабије плаћен радник у 19 веку, па ипак се доцније претворио у праву херојску личност, познату широм света. Франк Грубер, који је својим књижевним делима вероватно највише учинио да каубој постане тако славан, и сам се понекад чуди овој омиљености. С. једно што је каубој некад био бедно плаћен, луталица и најчешће неписмен дивљак, он је данас јунак многих филмова, романа и прича. Раније га друштво ни најмање није ценило. Водио је тежак живот. Кад би стоку потерао на пашу, далеко од сваког насеља, морао је сам да се брине о храни, да живи усамљен и да се чува хиљада опасности које су га вребале на сваком кораку. Оно што је зарађивао није било довољно чак ни да се ослободи службе. Могао се осамосталити једино одласком у дивљину, још даље на запад.

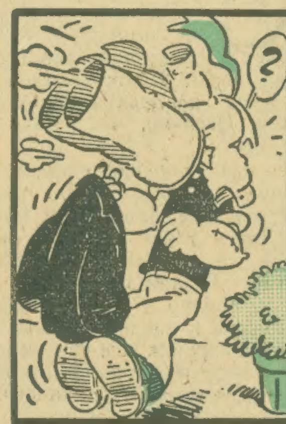

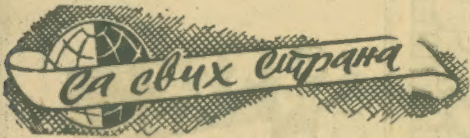

„БИЧ ХОМЕРОВ"

„Бич Хомеров" је надимак Зоила, старогрчког критичара који је живео у четвртом веку пре наше ере. Он је био чувен због своје пакости, коју је нарочито испољио кад је писао о „Илијади" и „Одисеји". Једног дана допутовао је у Александрију, да би тамо краљу Птоломеју прочитао своје списе. Кад је Птоломеј видео да Зоило у својим списима напада Хомера, кога је он сматрао „оцем поезије, извором знања и човеком чија дела цене сви народи", страшно се разљутио на овог пакосног критичара и није хтео уопште да разговара с њим. Пошто је Зоило остао дуже времена у Птоломејевој држави, пао је у беду, те је био присиљен да се обрати Птоломеју и да га замоли да му помогне у невољи. Прича се да му је Птоломеј тада овако одговорио: „Хомер, који је умро пре хиљаду година, храни и данас хиљаде људи, па би, мислим, могао и човек који за себе каже да је већи ум од Хомера, издржавати својим делима не само себе, него и још многе друге људе, те му моја помоћ није потребна".

ШТА СУ БАНКИЗЕ?

Кад температура морске воде у северним поларним областима падне на минус два степена Целзијусова, онда почиње смрзавање, те се на површини створи најпре као нека каша од ситних кристала леда. Та каша постаје све гушћа и чвршћа, па се најзад на површини воде ухвати ледена кора. Она постепено дебља, и то доста брзо, тако да за неколико часова достигне дебљину од десетак сантиметара. Но, та кора ипак не може да се одупре морским таласима, који је разбију на комаде у облику плоча. Доцније се те плоче слепе једна за другу, па их покрије снег. На тај начин створе се неравна ледена поља, која могу бити дуга и на стотине километара. Кад је ова кора јако дебела и пространа, назива се банкизом. Морске струје и ветрови утичу да се поједини делови банкизе јаче прилубе, па услед тога једни најашу на друге и тако се створе ледени брежуљци, који се у поларним крајевима називају хумок.

НЕОБИЧНО ПРИЈАТЕЉСТВО

Често се догађа да кокошке кљују болесног петла и не дају му да једе. То се једном догодило и у дворишту неког воденичара. У том истом дворишту налазио се и пас на ланцу, који је био добар чувар, али је стално лајао на живину и јурио је. Ако би се нека кокошка привукла његовој кућици, онда је могла бити срећна ако би побегла без репа или ког другог дела перја. Једног дана кокошке су почеле да терају болесног петла, те он, бежећи, доспе до псеће кућице, да би тамо кљуцнуо коју мрвицу. Наједном, пас бесно излети из кућице и јурне на петла. Али, на велико чуђење оних који су то посматрали, пас наједном стаде, оњуши болесног петла и допусти му да кљуца. Од тог часа петао је стално био крај пса и хранио се, а кокошке нису смеле да му се примакну. Увече је петао одлазио да спава са псом у његовој кућици. Њихово пријатељство није помућено ни доцније, кад је петао оздравио.

ЈЕДНА СТАРА СТАТИСТИКА О ЖРТВАМА ДИВЉИХ ЗВЕРИ

Многи ловци и истраживачи, а нарочито људи који живе у прашумским областима, били су жртве дивљих звери. Нарочито је то био чест случај раније, кад људи нису имали оружје каквим данас располажу. Овде ћемо изнети неке податке из друге половине прошлог века у којима се говори о жртвама тигрова. Тако се прича да је у то време у Хиндустану погинуло од тигрова у току три године више од 12.000 људи, а у пределу Бенгала за шест година више од 10.000. У том крају само један тигар растргао је преко сто људи, те је саобраћај морао бити обустављен на путевима који су пролазили крај његове јазбине. Други тигар раселио је тринаест села и онемогућио је обраду земље на простору од преко 250 квадратних миља. Има још доста оваквих примера. Разуме се, прилике су се данас знатно измениле.

КО СУ БИЛИ ПРИТАНИ?

У старој Атини пританима су називани чланови савета педесеторице који су управљали народном скупштином. Државна зграда у којој је било седиште владе називана је пританејом. У њој су се притани за време своје службе хранили о државном трошку, а заслужни људи уживали су то право доживотно. Пританеја је означавала и трајање пританске службе. То је било време од 35 или 36 дана, за које је сваки поједини притан управљао одређеним пословима савета.

ПТИЦА КОЈА СПАВА ЗА ВРЕМЕ ЛЕТЕЊА

Једна врста ласта која живи у Француској и неким другим земљама Западне Европе спава у току летења. Притом она широко рашири крила и лебди на њима. Научници дуго нису могли да утврде како ова ласта спава. То се утврдило у току Првог светског рата на чудан начин. Један француски пилот који је летео на висини од близу 5000 метара приметио је јато ласта како лебди у ваздуху. Оне нису чуле шум његовог авиона, тако да је пилот улетео међу њих и велик број побио. Једна се нашла у пилотској кабини, дремљива и готово парализана.

ДА ЛИ ЗНАТЕ?

ТАМНИ ОБЛАЦИ НА МАРСУ

Већ у више махова примећено је да у атмосфери Марса постоје неки тамни облаци, а такође и неке сјајне тачке. И поред свих покушаја да се овај феномен објасни, он је дуго остао тајна за науку. Идеју за његово објашњење први су дали јапански научници. Професор Цунео Сахеми посматрао је ове појаве из опсерваторије у Осаки. Он је 1950 године приметио тамне облаке око Марса, а у неколико махова и светле тачке. По његовом мишљењу, светле тачке могле су потицати од рефлекса сунчевих зракова са Марсове површине. Сада је, међутим, астроном др Лафик изнео мишљење да тамне облаке можда проузрокују вулканске ерупције. То би значило да су услови на Марсу у фази ранијег развитка на Земљи, када океани још нису били формирани, а живот тек имао да се појави.

НОВ АСПИРИН

Енглески хемичари пронашли су једну нову врсту аспирина. Нов аспирин има јаче дејство од досадашњег, обичног аспирина. Занимљиво је да је он добијен као споредни производ приликом фабриковања аспирина, и то у такозваној „тамној прашини", која се одбацивала као отпадак. Његове добре стране већ су установљене приликом проба на пацовима и зечевима.

СТРИЖИТЕ ОВЦЕ

Један амерички фармер опитима је утврдио да се острижени јагањци много брже гоје од јагањаца с руном, чак и кад се слабије хране. Било да се држе на отвореном пољу или у заклону, они се за 17% брже гоје од нестрижених.

НЕСАНИЦА СКРАЋУЈЕ ЖИВОТ РИБА

Посматрајући рибе, један амерички ихтиолог дошао је до занимљивих открића. Он је нашао да младе рибе много боље напредују кад целе ноћи спавају. Напротив, ако се оне приморају да се и преко ноћи крећу, онда не могу да живе онако дуго као рибе које су се одмарале. Поред тога, када се рибице држе стално у мраку стомак им је увек празан.

ШТА ЈЕ СЛАНГ?

Сланг је енглеска реч и означава нарочити говор извесног слоја људи: спортиста, рибара итд. Затим, то означава и такозвани шатровачки говор. Заправо, то су просте речи и изрази који могу да се чују на лондонским улицама.

КАМЗИН

Камзин је веома благ успаљујући југоисточни ветар који дува у Египту. Јавља се између пролећа и лета.

ТРАГЕДИЈА ОНИХ КОЈИ СЕ „ВРАЋАЈУ" У ЖИВОТ

Неуропсихијатри болнице у Лос Анђелосу објавили су у једном медицинском часопису податке о томе како је у њиховој болници неколико болесника који су већ били обамрли поново „враћено" у живот. Срце тих болесника било је потпуно престало да ради. Тада им је изванредно брзо отворен грудни кош, а затим масирано срце, све док поново није почело да куца. Тако су спасени сигурне смрти. Међутим, свима њима остао је доживотно један тежак недостатак. Наиме, утврђено је да је за време обамрлости мозак остао без кисеоника и да је због тога претрпео трајна оштећења. Једна болесница, после оваквог „враћања" у живот, налази се на интелектуалном нивоу детета од три године, иако јој је 27. Један њен вршњак изгубио је после операције памћење, а наведено је још неколико случајева духовне заосталости.

КАКВА ЈЕ ТО БОЈА ОРЛЕАН?

Орлеан је природна органска наранџаста боја. Добија се у облику густе пасте од светлоцрвеног меснатог дела плода дрвета Bixa orellana, које расте у Јужној Америци, а гаји се и у Источној Индији. Орлеан служи за бојење памука, свиле, затим сирева, маргарина, бутера, за израду уљаних и водених боја итд.

ЛИВЕНИ ДРВЕНИ НАМЕШТАЈ

Столови, столице и други намештај ливен у калупима од неке дрвене масе, чија се тврдоћа може подесити како се жели, израђује се сада у Америци. Пошто се изваде из калупа, предмети се глачају, а затим бајцују, као што се то ради и са обичним намештајем. Овакав намештај биће јевтинији и, што је још важније, бољи и трајнији од фабричког дрвеног намештаја прављеног на досадашњи начин.

ПОЛИМЕТАР

Полиметар је инструмент направљен на бази хигрометра. Он непосредно показује температуру и влагу у ваздуху и омогућује да се брзо одреде напон и тежина водене паре.

ШТА ЈЕ ЕГЗОМИС, А ШТА ХИТОН?

Егзомис је назив за одело које су носили радници и робови у старој Грчкој. Хитон је био кратка бела вунена или ланена хаљина без рукава. Она се носила, слично нашој кошуљи, до тела, али се опасивала појасом.

ХИТОПАДЕЗА

Хитопадеза је индиска реч и значи: корисна поука. То је збирка поучних прича за омладину, коју су око 500 године наше ере саставили, по заповести краља Сударзане, мудраци, учењаци и песници. Материјал за ово дело узимали су из индиских религиозних и философских списа.

ТРАМБУЛИНА ЈЕ ОДАВНО ПОЗНАТА

Трамбулина је позната од давнина. У старој Грчкој називана је петаурор. То је кратка чврста даска прекривена покривачем од кокосових влакана. Употребљава се за скакање преко високих справа и за уметничке скокове у воду. Обично се поставља један до три метра изнад воде, дуга је три до четири метра, а широка око пола метра. Поставља се водоравно, а дубина воде испод ње треба да је најмање два до три м..ра.

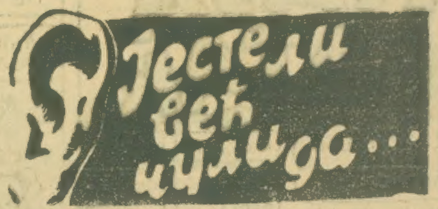

...Кинези се поздрављају стављајући капу на главу, кад су изненађени чешу се

по нози, а кад су у жалости носе белу боју.

...црквена скупштина у Саламанки проклела је Колумба кад је кренуо на пут преко Атлантика, јер се његово тврђење да је земља округла сматрало за јерес.

...француски књижевник Балзак осећао је неку чудну одвратност према фотографисању и свега је једном пристао да се слика.

...стари Грци су знали за кључеве и тај изум приписивали су Теодору са Самоса. Египћани су неке своје богове претстављали с кључем у руци.

...ћилибара има највише на немачкој обали Балтичког Мора, у такозваној „плавој земљи", на неколико метара испод морске површине у слојевима дебелим један до шест метара. Буре подлокавају ову земљу и избацују ћилибар на обалу.

...џепне марамице појавиле су се први пут у 16 веку, у Венецији. Спочетка су сматране за велики

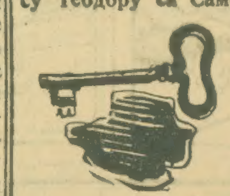

луксуз и употребљаване су само за брисање лица и терање мува.

...Шекспир је мислио да Чешка лежи на мору, па је тако и писао.

...реч тенор долази од латинске речи „тениус", што значи нежан.

...наш сликар Ђорђе Крстић (1851—1907) написао је 1872 године молбу за стипендију у стиховима и на њој насликао себе како црта крај лојане свеће.

УКРШТЕНИЦЕ

Водоравно: 1) чиста тежина или износ; 5) део ноге код неких животиња; 7) пустиња у Монголији; 8) орган чула вида; 10) страно женско име; 12) првак; 13) француски романописац с почетка 20 века; 15) слово латинице; 17) укус кинина; 19) играч одбране у футбалском тиму; 21) река у Сибиру; 22) један од рукаваца Дунава; 24) наша народна игра; 25) аждаја; 27) становници Арабије; 29) иницијали писца спева „Смрт Смаил-аге Ченгића"; 30) остава за дрва; 32) запрежни прибор; 34) старешина факултета; 36) једна стара игра; 38) барска птица-селица; 39) дуж одређена крајњим тачкама лука; 41) источногермански народ.

Усправно: 1) проналазач динамита; 2) поговор, закључак књижевног дела; 3) лична заменица; 4) страно мушко име; 5) предлог; 6) десна притока Волге; 7) морска птица пливачица; 9) град у Јапану; 11) коралска острва; 14) личност из романа „Сага о Форсајтима"; 16) делокруг, надлежност; 18) летописи; 20) коњ сиво-смеђе, пепељасте боје; 23) острво у близини Дубровника; 24) речна риба; 26) старо име Љубљане; 28) врста бојног отрова; 31) стара мера за течност (множ.); 33) шаховски термин; 35) речно острво; 37) енглески фелдмаршал, командант енглеских снага на западном фронту у Првом светском рату; 40) показна заменица.

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА

Водоравно: 1) сидерит; 7) Кир; 8) Рабар; 10) Илер; 12) тера; 13) „Манон"; 15) Рас; 16) анали; 18) не; 20) Ани; 21) Ин; 22) оно; 24) аба; 25) Ава; 26) брз; 27) ура; 29) сек; 31) ре; 32) апс; 34) на; 35) Осака; 37) гат; 39) Логар; 41) арек; 43) Тома; 44) Налис; 46) рок; 47) Долинар.

Усправно: 1) сила; 2) Ирена; 3) ер; 4) рат; 5) Ибери; 6) Тара; 7) кимоно; 9) Расина; 11) Рона; 14) „Нана"; 17) ли; 19) Енаре; 21) Ибзен; 23) ова; 24 арс; 27) ураган; 28) опал; 30) каврак; 32) ас; 33) Скот; 35) „Отело"; 36) агора; 38) Арад; 40) Амор; 42) Кил; 45) см.

ДЕДИНЕ ВЕШТИНЕ

Језеро и риболовци

У средини слике 1 видите језеро. Четири пријатеља имала су искључиво право рибарења на њему. Због тога је сваки од њих подигао по једну колибу (А, Б, В, Г). Једног дана пријатељи запазе да су четири непозната човека подигла четири нове колибе (Д, Ђ, Е, Ж), вероватно у намери да и они лове рибу. Тада пријатељи подигну јаку и високу ограду, тако да је непознатим људима био онемогућен приступ језеру, док

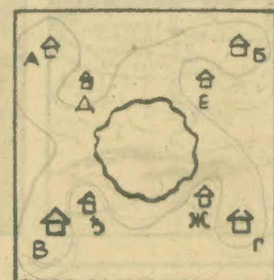

су му они могли прићи кад год су хтели. Куда је пролазила ова ограда?

Ако не знате, погледајте слику 2 и одмах ће вам бити јасно.

УКРШТЕНЕ СЛИКЕ

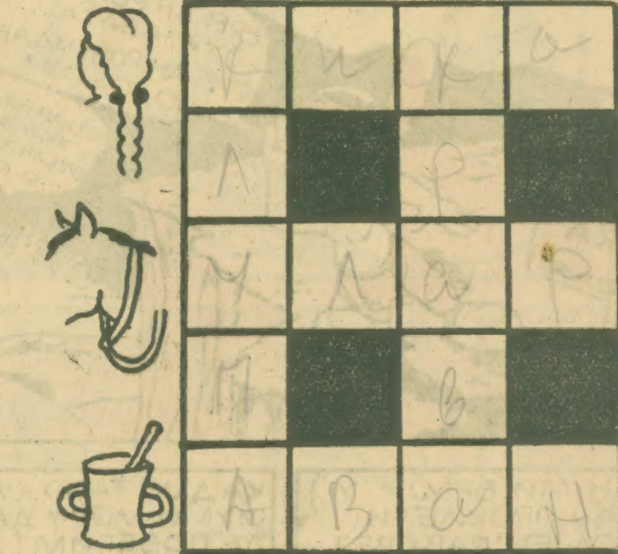

ПОШТАНСКИ ПАКЕТ

За време Првог светског рата предат је на пошти у Минхену један пакет, и то 28-ог дана тога месеца рано ујутру. Пакет је у Хамбургу испоручен адресанту 1-ог идућег месеца увече. Зна се да је пакет провео на путу свега три дана. Сад нам одговорите: кога месеца и које године је пакет предат минхенској пошти?

За оне који се не могу сетити, дајемо решење: пакет је предат минхенској пошти 28 фебруара 1916 године. Три дана је провео на путу: 28 и 29 фебруар и 1 март. Година 1916 била је преступна и фебруар је имао 29 дана. Ранија преступна година била је 1912, а каснија 1920, али ниједна није падала у време Првог светског рата. Ниједног другог месеца, ниједне друге године у току Првог светског рата не би се могло догодити да пакет буде предат 28 фебруара а испоручен 1 марта, а усто да путује свега три дана.

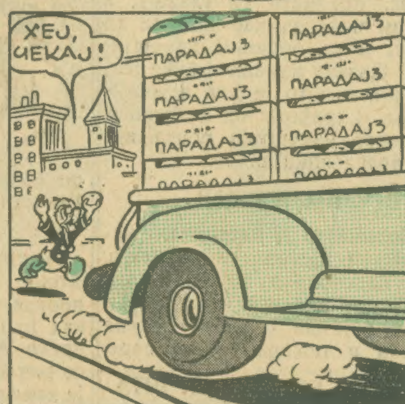

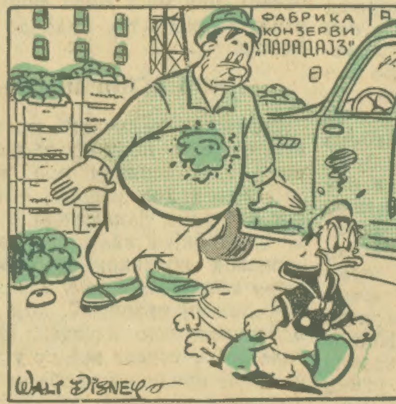

ПРИПРЕМА ЗА БУДУЋИ ПОЗИВ

Паја: Шта ћеш ти, Гајо, да будеш кад порастеш?

Гаја: Поларни истраживач... Него, могао би баш да ми даш десет динара. Хтео бих да купим сладолед, да видим могу ли да издржим хладноћу.

ЧИТАН ПЕСНИК

— Јесу ли ваше песме читане? — питају Пају Патка.

— Како да не! — одговара Паја. — Досад их је прочитало најмање двадесет издавача.

КАД ЈЕ МУШТЕРИЈА ЗАДОВОЉНА...

Шиља: Шишате ли добро?

Берберин: Првокласно! Човек који је био пре вас тражио је да га одмах ошишам још једном, толико је био задовољан.

ПРАКТИЧАН ПРОНАЛАЗАК

— Рајо, твој нови кишобран већ има рупу! — грди Паја Патак свог сестрића.

— Сâм сам је пробушио, — брани се Раја. — Како бих иначе видео да је престала киша!

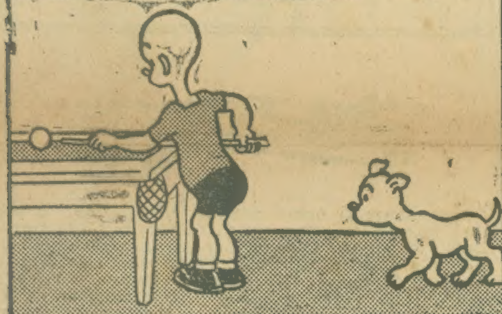

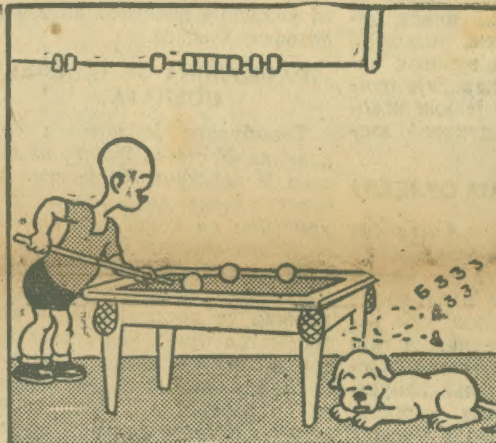

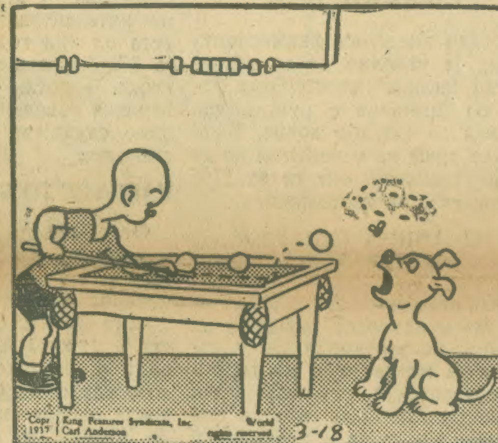

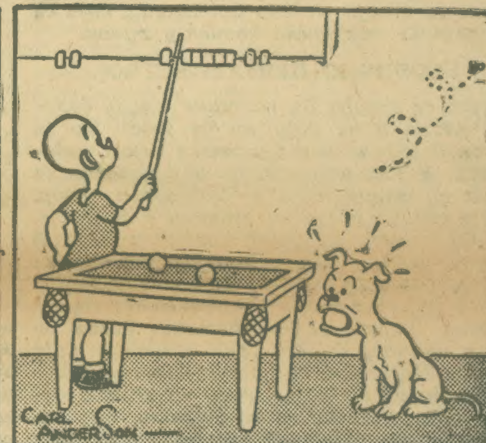

Који је ОДГОВОР *тачан*

БАЛАТА је:
- јужноамеричка животиња
- врста материје
- спорт с коњима
- део одеће

ПРИПОНА је:
- стари музички инструмент
- име једне реке
- грчка богиња
- врста конопца

ХИПОГРИФ је:
- митско биће
- врста писма
- назив средњовековног дела
- планина

ОДГОВОР:

БАЛАТА је материја веома слична каучуку и гутаперки, али је еластичнија од њих. Употребљава се за електричне изолаторе, машинске каишеве, ђонове и у зубарству. Добија се од сасушеног млечног сока једног дрвета које расте на Гијани.

ПРИПОНА је скуп конопа који држе јарбол с леве и с десне стране брода. За њу су везане врзе, мали конопци за пењање у виду лествица.

ХИПОГРИФ је грчко митско биће: пола коњ, пола змај. Оно се често помиње у витешким романима.

Одговорни уредник Стојиљко Стојиљковић, Београд, Македонска 31. — Издаје и штампа „Политика“ Штампарско-издавачко предузеће, Београд, Македонска 31. — Текући рачун број 102-Т-82, пошт. фах 124. — Претплата за нашу земљу: годишња 700, полугодишња 350; за иностранство годишња 1.000, полугодишња 500 динара. Рукописи се не враћају